

**HISTORIA ZAKŁADU BIOMETRII INSTYTUTU
IM. MARCELEGO NENCKIEGO
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
WARSZAWSKIEGO I ZAKŁADU STATYSTYKI
MATEMATYCZNEJ NA WYDZIALE
OGRODNICZYM SZKOŁY GŁÓWNEJ
GOSPODARSTWA WIEJSKIEGO
W WARSZAWIE**

ŚLĄSKI
PRZEGLĄD
STATYSTYCZNY
Nr 11 (17)

Mirosław Krzyśko

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ISSN 1644-6739

Zakład Biometrii Instytutu im. M. Nenckiego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego powstał w roku 1928. Inwentarz Zakładu, składający się z umeblowania dwóch pokojów, dwóch elektrycznych maszyn sumacyjnych systemu Sunstrand, dwóch arytmometrów systemu Odhner i podręcznego księgozbioru, zakupiony został ze specjalnego zasiłku Funduszu Kultury Narodowej. Powszechne w Polsce przedwojennej trudności lokalowe sprawiły, że Zakład Biometrii stale korzystał z gościny zasobniejszych instytucji. W latach 1928-29 Zakład mieścił się w dwóch pokojach przy ul. Nowowiejskiej 43, użyczonych bezpłatnie przez Główny Urząd Statystyczny. W tychże pokojach mieścił się również inwentarz Zakładu Statystyki Matematycznej powołanego również w roku 1928 na Wydziale Ogrodniczym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Obydwoma Zakładami kierował Jerzy Neyman. Od roku 1929 oba Zakłady rozporządzały dwoma lub trzema pokojami w gmachach Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, z początku przy ul. Miodowej 23, a od roku 1935 – przy ul. Rakowieckiej 8.

W Zakładzie Statystyki Matematycznej, poza Jerzym Neymanem, zatrudnione były cztery osoby. Od początku istnienia Zakładu pracował w nim Waław Pytkowski, który

Jerzy Neyman

od roku 1926 był asystentem prof. Stefana Moszczeńskiego w Zakładzie Ekonomiki Gospodarstw Wiejskich SGGW i który 30 czerwca 1931 roku uzyskał tytuł zawodowy inżyniera rolnika na podstawie pracy pt. *Zastosowanie korelacji cząstkowej do badań nad wpływem niektórych czynników na dochód surowy w gospodarstwach*. Na przełomie lat 1930 i 1931 odbył roczną praktykę w gospodarstwie chłopskim. W roku 1932 powrócił do pracy naukowej w Zakładzie Statystyki Matematycznej. W 1933 roku zrzekł się uposażenia i pracował jako asystent wolontariusz aż do wybuchu II wojny światowej. W tym czasie sprawował inne ważne funkcje. Od 1 lipca 1933 roku pracował na stanowisku inspektora rolnego i kierownika Wydziału Ekonomicznego Poleskiej Izby Rolniczej w Brześciu nad Bugiem. Od 10 grudnia 1933 roku do 1 czerwca 1935 roku pełnił funkcję zastępcy dyrektora Poleskiej Izby Rolniczej. 26 czerwca 1935 roku objął stanowisko dyrektora Wołyńskiej Izby Rolniczej w Łucku. Funkcję tę sprawował do wybuchu II wojny światowej. Od 20 maja 1936 do 2 lipca 1937 roku był przewodniczącym Okręgowej Targowiskowej Komisji Nadzorczej w Łucku. W okresie pracy w Zakładzie Statystyki Matematycznej opublikował cztery prace.

Karolina Iwaszkiewicz

Od 1 listopada 1930 roku do grona pracowników Zakładu, w charakterze zastępcy młodszego asystenta, dołączyła Karolina Iwaszkiewiczówna. Wcześniej, od 1 grudnia 1929 roku do 30 września 1930 roku, w tym samym charakterze pracowała w Zakładzie Meteorologii i Klimatologii na Wydziale Rolniczym SGGW.

Ciekawie brzmi zakres obowiązków powierzonych Karolinie Iwaszkiewicz:

Do obowiązków K. Iwaszkiewiczówny należało bycie pomocną profesоровi wykładającemu w prowadzeniu pracy naukowej, pedagogicznej i administracyjnej. W stosunkach służbowych K. Iwaszkiewiczówna obowiąz-

zana była:

- 1) wypełniać polecenia służbowe profesora, któremu podlegała,
- 2) w służbie i poza służbą strzec powagi swego stanowiska i unikać wszystkiego, co mogłoby obniżyć godność jej stanowiska i zaufanie, którego ono wymaga,
- 3) wszelkie prośby, przedstawienia i zażalenia w sprawach służbowych przesyłać na ręce profesora,

- 4) uzyskiwać zezwolenia profesora na wszelkie płatne zajęcia uboczne,
- 5) wypełniać obowiązki określone w regulaminie zakładu.

W razie naruszenia przez K. Iwaszkiewiczówną przyjętych na siebie obowiązków Senat Akademicki Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego miał prawo natychmiastowego rozwiązania stosunku służbowego bez uprzedniego wypowiedzenia i bez odszkodowania.

30 czerwca 1931 roku otrzymała dyplom inżyniera ogrodnika na podstawie pracy dyplomowej pt. *Zastosowanie prawa Poissona do rachowania cząsteczek wirusu*, napisanej pod kierunkiem Jerzego Neymana. Od 1 października 1932 roku do 30 września 1934 roku była starszym asystentem, a od 1 października 1934 roku do 28 lutego 1938 roku – wykładowcą. 5 lipca 1935 roku uzyskała stopień doktora nauk ogrodniczych na podstawie pracy pt. *Uogólnienie metody korelacji wielorakiej na przypadek, gdy eliminowana zmienna jest niemierzalna*.

Z dniem 28 lutego 1938 roku została zwolniona z pracy na własne życzenie, powróciła do rodzinnego Wilna i od 1 marca 1938 podjęła pracę w Centralnym Biurze Statystycznym Zarządu Miejskiego m. Wilna.

W okresie pracy w Zakładzie Statystyki Matematycznej opublikowała trzynaście prac, w tym pięć współautorskich z Jerzym Neymanem.

Trzecią osobą zatrudnioną w Zakładzie Statystyki Matematycznej był magister matematyki Stanisław Kołodziejczyk. Dyplom uzyskał w dniu 7 października 1930 roku na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie pracy *Sprawdzanie hipotezy o stałości prawdopodobieństwa na podstawie zasad rachunku wiarogodności*. W czasie studiów w latach 1929-1930 był лаборantem w Zakładzie Biometrycznym Instytutu im. M. Nenckiego. Od sierpnia 1930 roku do września 1931 roku odbywał czynną służbę wojskową. Od 1 października 1931 roku otrzymał roczne stypendium Funduszu Kultury Narodowej na specjalne studia w zakresie rachunku prawdopodobieństwa i statystyki matematycznej. Od 1 kwietnia 1932 roku do 30 września 1932 roku pracował w charakterze asystenta wolontariusza (bez wynagrodzenia) w Zakładzie Statystyki Matematycznej. 1 października 1932 roku uzyskał stanowisko starszego asystenta, a od 1 października 1934 roku do wybuchu

Stanisław Kołodziejczyk

II wojny światowej był wykładowcą. W roku 1939 uzyskał na Uniwersytecie Warszawskim doktorat z filozofii w zakresie matematyki na podstawie pracy *O pewnej klasie hipotez statystycznych związanych z metodą najmniejszych kwadratów*. Promocja na stopień doktora odbyła się 12 czerwca 1939 roku. Opublikował dziesięć prac, w tym jedną wspólną z Jerzym Neymanem i Karoliną Iwaskiewiczówną.

Wacław Kozakiewicz

1 listopada 1933 roku do grona pracowników Zakładu dołączył magister matematyki Wacław Kozakiewicz, uczeń profesora Stefana Mazurkiewicza. Dyplom magisterski uzyskał 7 listopada 1933 roku na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego. W roku 1935 doktoryzował się na tym samym wydziale. W listopadzie 1938 roku, jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej, wyjechał do Francji, gdzie zastała go wojna. W latach 1933-1938 opublikował sześć prac z teorii prawdopodobieństwa.

Pracownicy Zakładu prowadzili wykłady i ćwiczenia z: matematyki wyższej, teorii statystyki, zastosowania statystyki do działów specjalnych i metodyki opracowywania doświadczeń polowych na Wydziałach Ogrodniczym i Rolniczym SGGW. Jerzy Neyman prowadził także seminaria dyplomowe.

Przejdę teraz do omówienia działalności Zakładu Biometrii w Instytucie im. M. Nenckiego.

Osoby prowadzące badania w Instytucie im. M. Nenckiego należały do czterech grup: 1. Kierownicy zakładów badawczych. 2. Asystenci starsi i asystenci młodszy. 3. Laboranci. 4. Współpracownicy. Stała kadra Instytutu liczyła tylko około 20 osób. Licniejszą grupę stanowili współpracownicy. Współpracownicy nie byli z Instytutem związani stosunkiem pracy. Będąc pracownikami innych instytucji, prowadzili badania przy współudziale zakładów Instytutu, korzystając z ich środków i urządzeń. Pobyt roczny, dwuletni czy nawet dłuższy w Instytucie stwarzał warunki do wykonania badań wręcz niemożliwych na uczelniach.

Stałymi pracownikami Zakładu Biometrii byli: Jerzy Neyman – kierownik, Karolina Iwaskiewiczówna, pracująca początkowo jako laborantka, a potem jako asystent młodszy, oraz laboranci: Janina Hosiassonówna, Stanisław Kołodziejczyk, I. Staniewska i M. Stępkowska.

Do grona współpracowników należeli: Michał Alpern, Maria Iwaskiewiczówna – siostra Karoliny, Waław Kozakiewicz, W. Lewitska, Tadeusz Matuszewski, Jan Mydlarski, E. Proskurowska, Józef Przyborowski, Waław Pytkowski i Bogumiła Tokarska-Kozakowa. Pełnych imion niektórych osób nie udało się ustalić.

Nierozdzielność personalna i lokalowa tych dwóch Zakładów sprawiła, że ich działalności niepodobna również rozdzielić. Powstanie tych Zakładów miało na celu stworzenie placówek naukowych, poświęconych zastosowaniom statystyki matematycznej do szeroko rozumianych zagadnień biologicznych. Jednakże prace w tym kierunku nie mogły być prowadzone bez jednoczesnego opracowywania teorii statystyki. Z tego też względu teoria statystyki matematycznej była przez cały czas głównym tematem prac wykonywanych w tych Zakładach, zastosowania zaś stały na nieco dalszym planie. Prace z teorii statystyki dotyczyły przeważnie teorii weryfikacji hipotez statystycznych. Badania w tym kierunku prowadzono w stałym kontakcie ze Studium Statystyki Stosowanej Uniwersytetu Londyńskiego, co wyraziło się w szeregu publikacji wspólnych z E.S. Pearsonem. Prace z dziedziny zastosowań statystyki matematycznej nie ograniczały się do zagadnień biologicznych. Ponieważ obydwie Zakłady były jedynymi w Polsce placówkami statystyki matematycznej, która ma niezmiernie szeroki zakres zastosowań, życie codzienne i kontakt z innymi instytucjami spowodowały powstanie wielu prac z kilku dziedzin poza biologią. O kierunku ogólnym prac powstałych w obydwu Zakładach można sądzić z poniższego podziału prac ogłoszonych drukiem w latach 1928-1935. Z 50 opublikowanych w tym okresie prac 22 prace dotyczą teorii statystyki, a pozostałe – zastosowań do zagadnień: rolniczych – 8, mikrobiologicznych i serologicznych – 8, teorii dziedziczności – 4, ubezpieczeń społecznych – 4, ekonomicznych – 3, inżynierskich – 1. Ponadto ukazały się trzy książki Jerzego Neymana. Bibliografia tych prac wraz z opisem ich zawartości zamieszczona została w sprawozdaniu Zakładu Biometrii za lata 1928-1935 (zob. [*Instytut imienia Nenckiego Towarzystwa...1936*]). Łącznie w tych dwóch Zakładach, w okresie od roku 1928 do wybuchu II wojny światowej, opublikowanych zostało około 80 prac.

Zakład Statystyki Matematycznej łącznie z Zakładem Biometrii kompletował i zbierał w tomy tytułowane „*Statistica*”, odbitki prac, wykonanych w obu Zakładach i rozsyłał je na wymianę osobom i in-

stytucjom o pokrewnych zainteresowaniach. W latach 1930-1938 ukazało się sześć tomów „Statistica”: 1(1930), 2(1932), 3(1933), 4(1934), 5(1935), 6(1938). Tomy te były rozsyłane do 142 instytucji, redakcji i osób prywatnych, w liczbie: w Polsce – 67, w Bułgarii – 1, w Czechosłowacji – 1, we Francji – 11, na Filipinach – 1, w Holandii – 1, w Indiach – 2, w Irlandii – 2, we Włoszech – 2, w Japonii – 1, w Niemczech – 3, w Norwegii – 1, w Rosji Sowieckiej – 6, w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej – 22, w Szwajcarii – 3, w Szwecji – 2, na Węgrzech – 1.

Biblioteka Zakładu Biometrii otrzymywała drogą prenumeraty bądź też wymiany na „Statistica” następujące czasopisma zagraniczne: „The Annals of Eugenics”, „The Annals of Mathematical Statistics”, „The Bell System Technical Journal”, „Eugenical News”, „International Labour Review”, „Journal of the American Statistical Association”, „Journal of the Institute of Actuaries”, „Journal of the Royal Statistical Society”, „Sankhyā. The Indian Journal of Statistics”, „Social Science Abstracts”, „Bulletin de l’Association des Actuaries Suisses”, „Bulletin de la Société Mathématique de France”, „Archiv für Rassen- und Gesellschafts- Biologie”, „Handbuch der Vererbungswissenschaft”, „Zeitschrift für Angewandte Mathematik und Mechanik”, „Zeitschrift für Induktive Abstammungs- und Vererbungslehre”, „Giornale dell’ Istituto Italiano degli Attuari”.

Z końcem roku 1935 w bibliotece Zakładu Biometrii zgromadzono 1048 tomów.

W wyniku permanentnego braku stałego zatrudnienia na jakiegokolwiek uczelni w Polsce Jerzy Neyman w roku 1934 obejmuje stanowisko wykładowcy na University College w Londynie. Odtąd swój czas dzieli między Londynem a Warszawą. O okolicznościach podjęcia pracy w Londynie tak piszą Klonecki i Zonn (patrz [Klonecki, Zonn 1973]): „Jego sytuacja społeczna i materialna pozostaje jednak w dalszym ciągu trudna, głównie z powodu angażowania się Neymana w życie polityczne ówczesnej Polski. Bierze on udział w zebraniach Polskiego Związku Myśli Wolnej, stowarzyszenia o antyklerykalnym nastawieniu. Na posiedzeniach tego stowarzyszenia Neyman zreferował zagadnienie wydatków, jakie państwo polskie ponosi na utrzymanie wewnątrz kraju Kościoła katolickiego. W oparciu o referat Neymana ktoś inny wydrukował w piśmie „Racjonalista” artykuł pt. *Wymowne cyfry*. Jest rzeczą istotną,

że wszystkie dane liczbowe do swego artykułu zaczerpnął Neyman z oficjalnych dokumentów dotyczących budżetu państwa, dostępnych dla ogółu. Wystąpienia te jednak utrudniają Neymanowi dalszy awans, dlatego też, kiedy otrzymuje w 1934 r. zaproszenie do Londynu, wyjeżdża z Polski. Tak zaczyna się emigracja Neymana”.

Od roku akademickiego 1934/35 zajęcia po Jerzym Neymanie przejmują Karolina Iwaszkiewicz i Stanisław Kołodziejczyk. Wraz z upływem czasu związku Jerzego Neymana z Polską słabną. W roku 1936 na stałe opuszcza Polskę. W roku akademickim 1936/37 kierownictwo Zakładu Statystyki Matematycznej na Wydziale Ogrodniczym SGGW powierzono dr Karolinie Iwaszkiewicz, a następnie kuratorem tego Zakładu został prof. dr Michał Korczewski, dziekan Wydziału Ogrodniczego. Z końcem 1937 roku została zawieszona działalność Zakładu Biometrii. Oznaczało to odejście z Instytutu wszystkich osób działających w tym Zakładzie.

W czasie dziewięciu lat pracy (1928-1936), to jest od przyjazdu ze stażu w Paryżu do wyjazdu do Anglii, Jerzy Neyman zajmował się intensywnie podstawami statystyki. Był to jeden z najbardziej twórczych okresów w jego działalności naukowej, a wyniki, jakie wtedy otrzymał w Polsce (dużo czasu na badaniach spędzał wówczas w Mądralinie koło Otwocka), wytyczyły kierunek dalszego rozwoju statystyki na dziesiątki lat. Wraz z uczniami ogłosił liczne prace teoretyczne oraz dotyczące zastosowań metod statystycznych w rolnictwie, mikrobiologii, antropologii, genetyce, ekonomii i socjologii.

Literatura

- Archiwum Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.
Instytut imienia Nenckiego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. 1928-1935. Organizacja-Działalność-Środki, Nakładem Instytutu, Warszawa 1936.
Klonecki W., Zonn W., *Jerzy Sława-Neyman*, Roczniki Polskiego Towarzystwa Matematycznego. Seria II: „Wiadomości Matematyczne” 1973, XVI, s. 55-70.
Kuźnicki L., *Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego. Historia i Terażniejszość. Tom I, 1918-2007*, Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN, Warszawa 2008.
Laudański Z., Mądry W., *Historia Katedry Doświadczalnictwa i Bioinformatyki*, <http://agrobiol.sggw.waw.pl/biometria/pages/strona-glowna/bhistoriab.php>.